

मराठी दैनिक

मराठी एकीकरण

बातमीपत्र

मराठी मायबोलीचा अभिमान जोपासणारे एकमेव पत्र

○संपादक : डॉ. श्री. दिपक मोरेश्वर नाईक

○उप संपादिका : .सौ. प्रीती दिपक नाईक ○कार्यकारी संपादक : श्री. विनोद दशरथ मेढे

● वर्ष -०५ ● अंक-२०९ ● मुंबई, सोमवार, ०२ मार्च २०२६ ● पृष्ठ-८ ● मूल्य-५ रु.

MARATHI EKIKARAN BATMIPATRA

नागपूरच्या काटोलमध्ये भीषण स्फोट

पहाटे मोठा आवाज आला अन् एका क्षणात राखेचा ढिगारा... २० जण होरपळले

■ **बातमी/लेख, प्रीती दिपक नाईक**
रविवारी सकाळी ७ वाजता नागपूरमधील कटोल तालुक्यात स्फोट झाला आहे. यामुळे परिसरात एकच खळबळ उडाली आहे. नागपूर जिल्ह्यातील काटोल तालुक्यातील राऊळगाव येथे असलेल्या एसबीएल एनर्जीमध्ये या दारुगोळा निर्मिती करणाऱ्या कंपनीत रविवारी सकाळी सातच्या सुमारास एक भीषण स्फोट झाला होता. या दुर्घटनेत किमान १५ कामगारांचा मृत्यू झाल्याची प्राथमिक माहिती समोर आली असून २० हून अधिक कर्मचारी जखमी झाले आहेत. काही जखमींची प्रकृती गंभीर असल्याने मृतांचा आकडा वाढण्याची भीती व्यक्त केली जात आहे.

■ **दोषींवर कडक कारवाई करा, स्थानिकांची मागणी**
या अपघातामुळे स्फोटक कारखान्यामधील कामगारांच्या सुरक्षिततेचा प्रश्न पुन्हा एकदा ऐरणीवर आला आहे. कंपनी प्रशासनाच्या निष्काळजीपणामुळे ही दुर्घटना घडल्याचा आरोप स्थानिक नागरिक आणि कामगारांच्या नातेवाईकांकडून केला जात आहे. प्रशासनाने या घटनेच्या चौकशीचे आदेश दिले असून, दोषींवर कडक कारवाईची मागणी होत आहे. दरम्यान या दुर्घटनेनंतर कंपनी प्रशासनाच्या भूमिकेवर गंभीर प्रश्नचिन्ह निर्माण झाले आहे. या कारखान्याच्या सुरक्षिततेचे निकष पाळले जात आहेत की नाही, याची कसून चौकशी होणे गरजेचे आहे. या भीषण घटनेमुळे पुन्हा एकदा औद्योगिक सुरक्षिततेचा प्रश्न ऐरणीवर आला आहे. तसेच दोषींवर कटोर कारवाईची मागणी जोर धरत आहे.

■ **स्फोटाची तीव्रता प्रचंड... इमारत कोसळली**
मिळालेल्या माहितीनुसार, नागपूरच्या एसबीएल कंपनीत पहाटेच्या सुमारास हा स्फोट झाला. यावेळी या कारखान्यातील काम सुरु होते. त्यावेळी अचानक हा स्फोट झाला. या स्फोटाची तीव्रता इतकी प्रचंड होती की संपूर्ण कारखाना जळून खाक झाला. तसेच या कारखान्याची मुख्य इमारत पूर्णपणे जमीनदोस्त करण्यात आली. या स्फोटाचा आवाज दूरपर्यंत ऐकू आला. यावेळी स्फोटामुळे कारखान्याचे अशेष अर्धा किलोमीटर अंतरापर्यंत उडाले. तसेच स्फोटानंतर इमारतीचा ढिगारा पडल्याने त्या ढिगान्याखाली आणखी काही कामगार अडकल्याची भीती व्यक्त केली जात आहे. या घटनेची माहिती मिळताच अग्निशमन दलाच्या गाड्या तातडीने घटनास्थळी दाखल झाल्या आहेत. सध्या या कंपनीत झालेल्या स्फोटामुळे लागलेली आग नियंत्रणात आणण्याचे प्रयत्न सुरु आहेत. तसेच पोलीस, स्थानिक प्रशासन आणि कंपनीचे बचाव पथक ढिगारा उपसण्याचे काम युद्धपातळीवर करत आहे. जखमींना तात्काळ जवळच्या रुग्णालयात दाखल करण्यात आले आहे. यातील काहींची प्रकृती विताणक असल्याची माहिती समोर येत आहे.

नागपूर बनलय कामगारांच्या मृत्यूचा सापळा

एसबीएल कंपनीच्या स्फोटात १७ जणांच्या मृत्यूला जबाबदार कोण?

काटोल तालुक्यातील राऊळगाव येथील 'एसबीएल एनर्जी लिमिटेड' या स्फोटक कंपनीत सकाळी झालेल्या भीषण स्फोटात १७ कामगारांचा मृत्यू झाला. तर १८ कामगार गंभीर जखमी झाले. मृतक व जखमींमध्ये बहुतांश महिलांचा समावेश आहे. मृतांचा आकडा वाढण्याची शक्यता आहे. या घटनेची दाहकता इतकी होती की आजूबाजूच्या गावांमध्ये देखील स्फोटाचे हदरे जाणवले. महत्त्वाचे म्हणजे बाजार गाव काटोल दरम्यान असलेल्या स्फोटक आणि बारूद कंपन्यांमध्ये होणाऱ्या स्फोटांच्या घटनांमुळे कामगारांच्या सुरक्षेचा प्रश्न ऐरणीवर आलाय.
■ **रड्छ कंपनीच्या कारभारावर बोट**
नागपुरात झालेल्या या स्फोटानंतर रड्छ कंपनीच्या कारभारावर बोट देण्यात आलाय. 'एसबीएल एनर्जी लिमिटेड' या कंपनीकडे प्रामुख्याने डेटोनेटर्स उत्पादनाचे काम होतं. या कंपनीत आजूबाजूच्या गावांमधील महिला प्रामुख्याने कामाला आहेत. सकाळच्या शिफ्टमध्ये शेकडो कामगार कामावर आले होते. 'नोनल क्रिमिंग' या युनिटमध्ये 'डेटोनेटर्स सेल'च्या पॅकिंगचे काम सुरु होतं. दरम्यान, सकाळी सात वाजताच्या सुमारास जोरदार स्फोट झाला आणि काही कळयच्या आतच आगीचे लोळ उडाले.
■ **मुख्यमंत्र्यांकडून सखोल चौकशीचे आदेश**
याआधीही स्फोटक बनवणाऱ्या कंपन्यांमध्ये स्फोटाचे प्रकार घडलेले. मात्र कंपनी सुरक्षेची पुरेशी काळजी घेत नसल्यामुळे स्फोट झाल्याचा आरोप महाराष्ट्र बारूद कामगार संघटनेचे उपाध्यक्ष पिपुष फिस्ट यांनी केलाय. तसेच मालकावर सद्ये मनुष्यवधाचा गुन्हा दाखल करण्याची मागणी कोर्टास नेते विजय वडेड्वीवार यांनी केलीय. सर्व कंपन्यांचे ऑडिट झाले पाहिजे सुरक्षा तपासणी होईपर्यंत कंपन्या बंद ठेवा अशी मागणीही वडेड्वीवार यांनी केलीय. तर मृत्यू झालेल्या प्रत्येक कामगाराला १० लाखांची मृत देण्याची मागणी वडेड्वीवार यांनी केलीय. तसेच, हएसबीएल कंपनीतील स्फोटानंतर मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी दुःख व्यक्त करत सखोल चौकशीचे आदेश दिलेले.
■ **कामगारांच्या सुरक्षेचा प्रश्न ऐरणीवर**
स्फोटक तयार करणाऱ्या कंपन्यांमध्ये वारंवार होणाऱ्या स्फोटांच्या घटनांमुळे कामगारांच्या सुरक्षेचा प्रश्न ऐरणीवर आलाय. शासनाने याबाबत आता कठोर नियमावली बनवत पावलं उचलण्याची गरज आहे.

मुंबई-विजयदुर्ग रो-रो सेवेला कोकणवासीयांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद

■ **मुंबई प्रतिनिधी,**
महाराष्ट्र सागरी मंडळाच्या वतीने मुंबई ते विजयदुर्ग दरम्यान सुरु होणाऱ्या आशियातील सर्वात जलद 'एम-टू-एम' रो-रो जलवाहतूक सेवेला कोकणवासीयांचा अभूतपूर्व प्रतिसाद लाभला आहे. उद्या, रविवार दिनांक १ मार्च २०२६ रोजी सकाळी ८.०० वाजता मुंबईतील भाऊका धक्का येथे या सेवेचा शुभारंभ मत्स्यव्यवसाय व बंदरे मंत्री नितेश राणे यांच्या हस्ते पार पडणार आहे. यानंतर ही बोट विजयदुर्गकडे प्रस्थान करणार असून, या प्रवासासाठी प्रवाशांनी पहिल्याच दिवशी मोठ्या प्रमाणात बुकिंग केले आहे. पहिल्याच दिवशी विविध श्रेणीमधून जवळपास सर्वच तिकीट बुकिंग होत आली आहेत.
मुख्यमंत्री देवेंद्र फडणवीस यांनी या प्रकल्पाचे महत्त्व अधोपस्थापित करताना म्हटले आहे की, सुमारे ६२६ प्रवासी आणि मोठ्या संख्येने वाहने वाहून नेण्याची क्षमता असलेले हे अत्याधुनिक रो-रो जहाज मुंबई ते विजयदुर्ग हे अंतर अगत्या ६ ते ७ तासांत पूर्ण करणार आहे. सुरक्षित आणि आरामदायी समुद्रप्रवासासोबतच पर्यटकांना कोकणचा

पहिल्याच दिवशी 'हाऊसफुल्ल' बुकिंग

सातत्यपूर्ण पाठपुराव्यामुळे हा महत्त्वाकांक्षी प्रकल्प अखेर प्रत्यक्षात साकार झाला आहे. या प्रतिसादाबद्दल बोलताना मंत्री नितेश राणे यांनी सांगितले की, कोकणवासीयांनी या सेवेचे केलेले स्वागत हे या प्रकल्पाच्या यशाची पावती आहे. या सेवेमुळे केवळ वेळेची बचत होणार नाही, तर कोकणातील पर्यटन, स्थानिक व्यापार आणि रोजगाराच्या संधींना मोठी चालना मिळेल. उद्याच्या पहिल्या फेरीसाठी झालेल्या बुकिंगच्या तपशिलानुसार, सर्वाधिक पसंती इकोनॉमी श्रेणीला मिळाली असून प्रीमियम श्रेणी, बिजनेस श्रेणी आणि प्रथम नव्हे तर वाहनांच्या वाहतूकीसाठीही या प्रवाशांच्या सोयीसाठी रु. ३,००० पासून रु. ९,००० पर्यंतचे विविध तिकीट दर निश्चित करण्यात आले आहेत. केवळ प्रवासीच नव्हे तर वाहनांच्या वाहतूकीसाठीही या सेवेला उत्तम प्रतिसाद लाभला असून, पहिल्याच दिवशी चारचाकी आणि दुचाकी वाहनांचे बुकिंग मोठ्या प्रमाणात झाले आहे. या प्रतिसादावरून मुंबई-कोकण प्रवासासाठी ही सेवा किती आवश्यक आहे हे स्पष्ट होते.
मत्स्यव्यवसाय व बंदरे मंत्री नितेश राणे यांच्या

मुदत संपलेल्या औषध विक्रीचा प्रकार उघडकीस आणण्याची मागणी

■ **वसई प्रतिनिधी,**
वसई येथे मुदत संपलेले औषध विक्री केल्याचा गंभीर प्रकार उघडकीस आला असून संबंधित मेडिकल स्टोअरविरुद्ध कठोर कारवाईची मागणी करण्यात आली आहे.
वसई (प.) येथील रहिवासी सौ. अफरीन अशफाक हुसेन (४५) या विधी शिक्षण घेत असून सध्या वसईतील एका विधी कार्यालयात कार्यरत आहेत. त्यांनी दिनांक १७ फेब्रुवारी २०२६ रोजी वसई (प.) येथील श्री धन्वंतरी औषधी केंद्र, शां. क्र. १, हॅपी पॅलेस सोसायटी, दीनदयाल नगर येथून 'एरंड भूट हरितकी पावडर' हे औषध खरेदी केले.
सदर औषधाचे उत्पादन दिनांक फेब्रुवारी २०२३ आणि मुदत समाप्ती दिनांक जानेवारी २०२५ असा नमूद आहे. मात्र मुदत संपल्यानंतरही हे औषध विक्रीस ठेवून ग्राहकांना देण्यात आल्याचा आरोप करण्यात आला आहे.
औषधाची कमाल किरकोळ किंमत (एमआरपी) ८० रुपये होती. हुसेन यांनी औषध सेवन केल्यानंतर त्यांना तीव्र जुलाब व उलट्यांचा त्रास सुरु झाला. प्रकृती बिघडल्याने त्यांना १८ फेब्रुवारी २०२६ रोजी वसई महानगरपालिका रुग्णालय येथे उपचार घ्यावे लागले. या घटनेमुळे काही काळ त्यांची

जिल्ह्यात होळीनंतर तापमानात मोठ्या वाढीची शक्यता...

■ **वसई प्रतिनिधी,**
पालघर जिल्ह्यात पुढील काही दिवसांत हवामानात मोठे बदल होणार असून शेतकऱ्यांनी आपल्या पिकांची विशेष काळजी घेण्याचे आवाहन जिल्हा कृषी हवामान केंद्र, कोसबाड हिल यांच्यातर्फे करण्यात आले आहे. प्रादेशिक हवामान विभाग, मुंबई यांनी दिलेल्या अंदाजानुसार, पालघर जिल्ह्यात पुढील तीन दिवस उष्ण व दमट वातावरण राहील. त्यानंतर ३ मार्च म्हणजेच होळीनंतर तापमानात अधिक वाढ होऊन कमाल तापमान ३४ ते ३५ अंश सेल्सिअसपर्यंत पोहोचण्याची शक्यता आहे. वाढत्या उष्णतेमुळे फळबागा, उन्हाळी पिके आणि रोपवाटिकांमधील बाष्पीभवनाचा वेग वाढणार असून, पिकांना पाण्याचा ताण बसण्याची शक्यता वर्तवण्यात आली आहे. सकाळी जास्त आर्द्रता आणि दुपारी वादळाने तापमान यामुळे कीड व रोगांचा प्रादुर्भाव जलद गतीने होऊ शकतो. विस्तारित श्रेणी अंदाजानुसार, कोकण विभागात ५ ते ११ मार्च दरम्यान कमाल तापमान सरासरीपेक्षा जास्त, तर किमान तापमान सरासरीपेक्षा कमी राहण्याची शक्यता आहे.

२ महिन्यांत या पट्ट्यात २८ जणांचा बळी मिरा रोड ते वैतरणा या दरम्यान रेल्वे प्रवास धोकादायक

■ **वसई प्रतिनिधी,**
मुंबईकडे ये-जा करणाऱ्या प्रवाशांची वाढती संख्या आणि लोकल गाड्यांतील प्रचंड गर्दी यामुळे पश्चिम रेल्वेच्या मिरा रोड ते वैतरणा या दरम्यान आपघातांची मालिका सुरुच आहे. जानेवारी आणि फेब्रुवारी या दोन महिन्यांत या पट्ट्यात २८ जणांचा रेल्वे अपघातात मृत्यू झाला असल्याची माहिती रेल्वे प्रशासनाने दिली आहे.
याशिवाय काही प्रवासी वेळ वाचवण्यासाठी पादचारी

पूलाचा वापर न करता रेल्वे रुळ ओलांडून धावत जातात. अशा वेळी भरधाव वेगाने येणाऱ्या एक्सप्रेस गाड्यांची धडक वसून गंभीर अपघात होतात. मागील दोन महिन्यांत मृत्यू झालेल्या २८ जणांपैकी २४ जणांची ओळख पटली आहे, तर चार जणांच्या नातेवाईकांचा अद्याप शोध लागलेला नाही. तसेच १८ जण जखमी झाले असून त्यांच्यावर उपचार सुरु आहेत.
रेल्वे पोलिसांच्या मते, काही अपघात निष्काळजीपणामुळे

लोकलमध्ये चढण्याचे मार्गदर्शन केले जात आहे. तसेच गर्दीच्या वेळी सुरक्षित प्रवास करा करावा, रेल्वे नियमांचे पालन करावा, अपघात रोखण्यासाठी प्रशासनाकडून विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत.
दरम्यान, वसई-विरार परिसरात विशेष जनजागृती मोहीम सुरु करण्यात आली आहे. लोहमार्ग पोलिस आणि रेल्वे सुरक्षा बल यांच्या संयुक्त विद्यमाने नालासोपारा स्थानकात प्रवाशांना रागेत उभे राहून लोकांमध्ये चढण्याचे मार्गदर्शन केले जात आहे. तसेच गर्दीच्या वेळी सुरक्षित प्रवास करा करावा, रेल्वे नियमांचे पालन करावा, अपघात रोखण्यासाठी प्रशासनाकडून विविध उपाययोजना केल्या जात आहेत.
दरम्यान, वसई-विरार परिसरात विशेष जनजागृती मोहीम सुरु करण्यात आली आहे. लोहमार्ग पोलिस आणि रेल्वे सुरक्षा बल यांच्या संयुक्त विद्यमाने नालासोपारा स्थानकात प्रवाशांना रागेत उभे राहून

वसई-विरार, मिरा-भाईंदर परिसरात गेल्या काही वर्षांत मोठ्या प्रमाणात नागरिकरण झाले आहे. त्यामुळे विरार, नालासोपारा, वसई, नायगाव, भाईंदर आणि मिरा रोड या स्थानकातून दररोज हजारो प्रवाशांना कामासाठी मुंबईला प्रवास करावा लागतो. जागा नसतानाही ट्रेन पकडण्यासाठी प्रवाशांची धावपळ सुरु असते. सकाळ-संध्याकाळच्या गर्दीच्या वेळी लोकल गाड्यांमध्ये पाय देवायलीही जागा नसते. अशा परिस्थितीत अनेक प्रवासी दरवाजाला लटकून किंवा पायऱ्यांवर उभे राहून प्रवास करतात. त्यामुळे तेल जाऊन पडण्याच्या घटना वारंवार घडत आहेत.

मालेगाव हादरले! ७ वर्षांच्या मुलीवर लैंगिक अत्याचार...

■ **मालेगाव प्रतिनिधी,**
मालेगाव शहर पुन्हा एकदा हादरले आहे. नाशिक जिल्ह्यातील मालेगाव येथे एका तरुणाने ७ वर्षांच्या चिमुकलीवर लैंगिक अत्याचार केल्याची घटना घडली आहे. २० वर्षीय अरबा अहमद अतिक अहमद राहणार अंजुमन चौक, मालेगाव या संशयित नराधम तरुणाला पोलिसांनी पकडलं आहे. एका ७ वर्षीय बालिकेवर छत्रपती शिवाजी महाराज टाऊन हॉल जुन्या महानगर पालिकेसमोर ती बालिका लहान मुल - मुर्लीसोबत खेळत असताना त्याने तिचे वर लैंगिक अत्याचार केले. या घटनेची माहिती समजताच तेथील स्थानिकांनी त्याला वेळीच पकडून किल्ला पोलिस ठाण्यात आणून पोलिसांच्या स्वाधीन केले.
त्याचेवर सि.सि.टी.एन.एस.गुर.नं २८/२०२६ इटर कायदा कलम ७४, ७५ सह बालकाचे लैंगिक संरक्षण कायदा २०१२ चे कलम ८ प्रमाणे गुन्हा दाखल करण्याचे काम सुरु आहे. दरम्यान गेल्या दोन दिवसांपूर्वी देखील सदर या संशयित नराधम आरोपीने एका लहान बालकावर देखील

बुलढाण्यात गतिमंद मुलीवर अत्याचार
बुलढाणा जिल्ह्यामध्ये एक खळबळजनक घटना समोर आली असून मोताळा तालुक्यातील बोराखेडी शिवारामध्ये एका १७ वर्षीय अल्पवयीन गतिमंद मुलीचा मृत्यू देह विवस्त्र अवस्थेत नदीच्या पाण्यावर तरंगताना आढळला... यामुळे संपूर्ण परिसरात खळबळ उडाली असून या मुलीवर लैंगिक अत्याचार करून तिची हत्या करण्यात आली असावी का?, असा प्राथमिक संशय व्यक्त केला जात आहे. मोताळा येथील प्रशासकीय इमारतीच्या पाठीमागच्या गिऱ्ही खदान जवळ असलेल्या परिसरात घटना उघडकीस आलीय... याप्रकरणी आता बोराखेडी पोलिसांनी तपास सुरु केलं असून शवविधेदने तसेच तांत्रिक बाबींच्या आधारे तपास केलाय जात आहे... गतिमंद मुलीची दोन दिवसांपासून घरातून बेपत्ता होती... मात्र सर्वत्र शोध घेत असताना तिचा मृत्यूदेही आढळून आल्याने खळबळ उडाली आहे.

असेच गैरकृत्य केल्याचे तेथील त्या बालकाच्या नातेवाईकांनी सांगितले. सदर घटनेस्थळ टाऊन हॉल परिसर, तुडव्या भिंती इमारती, संरक्षक गेट नीट नसत यामुळे हा परिसर नेहमीच नशा करणाऱ्यांचा अड्डा बनला असल्याचे बोलले जात आहे. त्यामुळे येथे वेळीच महानगर पालिका आणि पोलिस प्रशासनाने मिळून यावर अंकुश आणला पाहिजे अशी नागरिकांकडून मागणी केली जात आहे.
या प्रकरणी आता संशयित आरोपीला उद्या न्यायालयात हजर करण्यात येईल आणि त्याला किती दिवसांची पोलिस कोठडी मिळेल तसेच त्या पोलिस कोठडीवर पोलिस विरुद्ध कसे पुरावे गोळा करतील हे बघणे महत्त्वाचे ठरेल.

स्वयंभू बाबाचे अश्लील कृत्य! मुलीच्या आई-वडिलांनीच व्हिडीओ रेकॉर्ड केला

■ **मुंबई प्रतिनिधी,**
कनॉटकच्या यादगीर जिल्ह्यातून एक संतापजनक प्रकरण समोर आलं आहे. येथील स्वयंभू बाबा मल्लिकार्जुन मुत्या एका व्हिडीओमुळे चर्चेत आल्याचं वृत्त दिसत होतं आणि त्यांनी गुन्हा दाखल करण्याची शिफारस केली.

सोशल मीडियावर व्हायरल व्हिडीओत एका अल्पवयीन मुलीसोबत अश्लील कृत्य करताना दिसत आहे. याप्रकरणी, कथित बाबवर पोक्सो अंतर्गत गुन्हा दाखल करण्यात आला आहे. एका अल्पवयीन मुलीसोबत अश्लील कृत्य केल्याचा आरोपाखाली पोलिसांनी त्याच्याविरुद्ध गुन्हा दाखल केल्याची माहिती आहे.
एका व्हायरल व्हिडीओमध्ये, कथित बाबा एका ७ वर्षांच्या मुलीसोबत अश्लील कृत्य करताना दिसत आहे. कनॉटक राज्य बाल हक्क संरक्षण आयोगाने या प्रकरणाची दखल घेतली असून यादगीर जिल्हा पोलिसांना आरोपी बाबवर कारवाई करण्याचे आदेश

देण्यात आले आहेत. संबंधित घटना १९ फेब्रुवारी रोजी यमनुरपा मुत्या मठ असलेल्या मेहल रोजा गावात घडली. मूळची सोलापूरची राहणारी ही अल्पवयीन मुलगी तिच्या कुटुंबासह त्या मठात गेली होती.
दरम्यान, यादगीर पोलिसांनी आरोपी बाबला नोटिस जारी केली असून पीडित मुलीसह तिच्या आई-वडिलांचे जबाब नोंदवले गेले आहेत. तसेच, व्हिडीओमध्ये मुलगी अस्वस्थ असल्याचं दिसत असून काउन्सिलिंगनंतर चाईल्ड वेलफेर कमिटीने एफआयआरची शिफारस केली. पोलिसांनी याप्रकरणी पोक्सो अंतर्गत गुन्हा दाखल करून तपास सुरु केला आहे.

९ वर्षीय मुलीच्या गुसांगाला हळद-कुंकू लावून ८३ वर्षीय नराधमाची अघोरी पूजा... नंतर अत्याचार

■ **बीड प्रतिनिधी,**
शाळेत जाणाऱ्या अवघ्या ९ वर्षांच्या बालिकेला चॉकलेटचे आमिष दाखवून तिच्यावर अघोरी पूजा करत अत्याचार करणाऱ्या ८३ वर्षीय नराधम आरोपीचा जामीन अर्ज केज जिल्हा व सत्र न्यायालयाने फेटाळून लावला आहे. समाजात अंधश्रद्धा पसरवणारे आणि विमुरडीवर घृणास्पद कृत्य करणाऱ्या अशा गुन्हेगाराला जामीन देणे समाजासाठी घातक असल्याचे ताशेरे न्यायालयाने ओढले आहेत. मिळालेल्या माहितीनुसार, बीड जिल्ह्यातील दिंदुड पोलिस स्टेशनच्या हद्दीतील

एका गावात ही धक्कादायक घटना २८ जानेवारी २०२६ रोजी घडली होती. बाबुराव केरबा निरडे (वय ८३ वर्ष) याने पीडित बालिकेला गाठले आणि चॉकलेटचे आमिष दाखवून आपल्या घरात बोलावले. सुरुवातीला तिला हात-पाय दाबायला लावून नंतर तिचे कपडे काढले. त्यानंतर आरोपीने पीडितेच्या खासगी भागाला हळद-कुंकू लावून, अंगावरून लिंबू फिरवून आणि तोंडातून मंत्रोच्चार करून अत्यंत किडसवाणी 'अघोरी पूजा' केली आणि तिच्यावर अत्याचार केला. या अमानवीय प्रकारामुळे संपूर्ण जिल्हा हादरून गेला होता.
पीडित बालिकेच्या आईने दिलेल्या फिर्यादीवरून दिंदुड पोलिस ठाण्यात आरोपीविरुद्ध बलात्कार (भारतीय न्याय संहिता/IPC) पोक्सो कायदा, जादुटोणा विरोधी

कायदा या कलमान्वये गुन्हा दाखल करण्यात आला होता. आरोपी सध्या न्यायालयीन कोठडीत असून त्याने जामिनासाठी केज येथील जिल्हा व सत्र न्यायालयात अर्ज केला होता. सदर अर्जावर सुनावणी करताना माननीय सत्र न्यायाधीश श्रीमती आर. के. शेख यांनी गुन्हाचे गांभीर्य लक्षात घेतले. "आरोपीने केलेले कृत्य हे केवळ अत्याचार नसून समाजाला अंधश्रद्धेच्या गर्तेत नेणारे अति अत्यंत घृणास्पद आहे," असे नमूद करत २६ फेब्रुवारी २०२६ रोजी आरोपीचा जामीन अर्ज फेटाळून लावला. या प्रकरणात सरकार पक्षातर्फे सरकारी वकील अॅड. आर. बी. बिर्गळ यांनी प्रभावी युक्तिवाद केला, त्यांना सहाय्यक सरकारी वकील अॅड. डी. बी. इंगळे यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

संपादक
दिपक मोरेश्वर नाईक

मोदींचा फलदायी इस्त्रायल दौरा

मोदी यांनी आपल्या दौऱ्यात काही प्रश्नांवर ठोस, तर काही विषयांवर संतुलित भूमिका मांडली. 'दहशतवादाच्या विरोधात दुटप्पी भूमिका घेता येणार नाही,' असा स्पष्ट संदेश त्यांनी दिला आहे.

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचा इस्त्रायल दौरा हा दोन्ही देशांच्या संबंधांमध्ये पुढचे पाऊल टाकणारा ठरला. सध्याच्या गडूळ आंतरराष्ट्रीय परिस्थितीमध्ये पार पडलेल्या या दौऱ्याने शांतता आणि आखातातील संतुलनाचे महत्त्व द्यायला होते, असे म्हटल्यास वागणे ठरणार नाही. एकीकडे गाझापट्टीतील दीर्घ काळ लांबलेले युद्ध आणि दुसरीकडे अमेरिका-इराण यांच्यातील युद्धस्थितीचे दाटून आलेले ढग, या पार्श्वभूमीवर भारतीय पंतप्रधानांच्या दौऱ्यास मोठे महत्त्व प्राप्त झाले होते. या वेगवेगळ्या तणावांमध्ये भारत नेमकी कोणती भूमिका घेणार, याबाबत अनेक देशांना उत्सुकता होती. भारत आणि इस्त्रायलमधील विरोधाकांडून हा दौरा आणि मोदींचे भाषण यांवरून झालेला विरोध हा या विषयावरील संमिश्र भावनांची साक्ष देतो. मात्र, हे वादाचे विषय वगळता विविध क्षेत्रांमधील दोन्ही देशांचे सहकार्य या दौऱ्याने वाढीस लागले, अशी आशा आहे. विशेषतः भारत-इस्त्रायलमधील मुक्त व्यापार काराचे सुतोवाच, हे मोदी यांच्या भेटीचे फलित म्हणावे लागेल. इस्त्रायल आणि पॅलेस्टाइन यांच्या संघर्षात पूर्वीपासून भारत पॅलेस्टिनींचा पक्ष घेत आहे. तीन दशकांपूर्वी बदलत्या परिस्थितीत भारताने यामध्ये संतुलित भूमिका घेतली. विशेषतः संरक्षण आणि कृषी अशा क्षेत्रांमध्ये दोन्ही देशांचे सहकार्य वाढीस लागले असून दहशतवादाचा सामना करतानाही भारताला वेळोवेळी इस्त्रायलचा सक्रिय पाठिंबा लाभला आहे. अपेक्षेप्रमाणे या दौऱ्यात दोन्ही देशांमध्ये अनेक क्षेत्रांमध्ये सहकार्याचा मार्ग प्रशस्त झाला आहे. त्यामध्ये विज्ञान-तंत्रज्ञानातील संशोधन, कृत्रिम बुद्धिमत्ता, क्वांटम फिजिक्स आणि दुर्मीळ खनिजे अशा विषयांमध्ये सहकार्य, वस्तू व सेवांची देवाणघेवाण, सीमाशुल्क प्रक्रिया सुलभ करणे आणि बौद्धिक स्वामित्वाच्या नियमांसारखे व्यापारातील अडथळे दूर करणे अशा मुद्द्यांचा समावेश आहे. विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील सहकार्यावादीसाठी मंत्रालय पातळीवर समिती, आर्थिक संवाद आणि कृषी संशोधनाबाबत फेलोशिप, याबरोबरच येत्या काळात ५० हजार भारतीयाना इस्त्रायलमध्ये प्रवेश आणि शैक्षणिक सहकार्याचे व्यासपीठ आणि संसदीय मैत्री गटाची स्थापना अशी पावले उचलण्यात येणार आहेत. संरक्षण क्षेत्रात प्रगत इस्त्रायली तंत्रज्ञानाचा भारताला वेळोवेळी उपयोग झाला असल्याने या दौऱ्यात त्याविषयी चर्चा झाली. त्यासह भारतीय 'युनिफाइड पेमेंट इंटरफेस'चा (यूपीआय) इस्त्रायलमध्ये वापराचा मार्गही खुला झाला आहे. दुसरीकडे गाझामधील मानवाधिकार उल्लंघनावरून जगभरात टीकेचे धनी बनलेले इस्त्रायलचे पंतप्रधान बेंजामिन नेतान्याहू यांना भारतासारख्या देशाचा नैतिक पाठिंबा या दौऱ्यातून मिळाला असून भारताच्या मोट्या बाजारपेठेतील त्यांचा मार्गही सुकर होणार आहे. एकीकडे दहशतवादाविरोधी लढ्यातील सहकारी इस्त्रायलशी सहकार्य आणि दुसरीकडे इस्त्रायलशी उभे वैर असलेल्या आखाती देशांशी पूर्वीपासून असलेले मैत्रीपूर्ण संबंध राखणे, या पार्श्वभूमीवर सन २०१७तून झालेल्या पंतप्रधानांच्या इस्त्रायल भेटीमध्ये उत्सुकता होती. मोदी यांनी 'हमास'च्या हल्ल्यातील बळींच्या कुटुंबीयांशी सहवेदना व्यक्त केली; तसेच गाझा शांतता मंडळाच्या पावलांचे समर्थनही केले. मात्र, गाझामध्ये इस्त्रायलकडून करण्यात आलेल्या नरसंहारामध्ये ७२ हजार जणांचा बळी गेला असून, त्यामध्ये महिला व लहान मुलांचाही समावेश आहे. त्याबाबत मोदी यांनी स्पष्ट उल्लेख केला नाही. त्याबाबत उलटसुलट प्रतिक्रिया उमटल्या. नेतान्याहू यांच्या विरोधाकानी मोदी यांच्या भाषणापूर्वी सभात्याग केला; तसेच भारतातही काँग्रेससह विरोधी पक्षांनी सरकारवर टीका केली आहे. 'गाझामध्ये हजारो पॅलेस्टिनींना उपासमार्गाची शिक्षा देणाऱ्या राजवटीचे समर्थन करणारा देश म्हणून भारताकडे पाहिले जाऊ नये,' अशी अपेक्षा विरोधाकांडून व्यक्त झाली आहे. अर्थात, जगातील अनेक संघर्षांमध्ये भारताने 'शांततेचा पक्ष' निवडला आहे, हे लक्षात घेतले पाहिजे. भारताने पॅलेस्टाइनमध्ये हाती घेतलेले २० कोटी डॉलरचे प्रकल्प हे या संतुलनाचे साक्षीदार आहेत. सौदी अरेबिया आणि कतारसारखे देश भारताचे विश्वासू भागीदार असून, लाखो भारतीयांना आखाती देशांमध्ये रोजगार मिळत आहे. या देशांनीही भारताच्या भूमिकेबाबत आक्षेप घेतलेला नाही, हे महत्त्वाचे. इराणमधील बचहार बंदरासह भारताचे प्रदेशातील हितसंबंध कळीचे आहेत. इराण व अमेरिकेतील तणाव आणि त्यातील इस्त्रायलची सक्रिय भूमिका यांचाही विचार महत्त्वाचा आहे. त्यामुळेच दहशतवादाला ठाम विरोध, मानवाधिकारांचे रक्षण आणि इस्त्रायल-आखाती देशांमधील हितसंबंधांची जोपासना असे संतुलन आवश्यक आहे. केवळ 'हिंदू-मुस्लिम'सारख्या चष्म्यातून याकडे पाहणे उथळपणाचे ठरेल. पंतप्रधान मोदींनी इस्त्रायलचे पंतप्रधान बेंजामिन नेतान्याहू यांच्या उपस्थितीत केलेल्या भाषणातून आय टू यू टू (भारत-इस्त्रायल, युनायटेड स्टेट्स-यूईई) आणि आय ईस (भारत-मध्य पूर्व-युरोप आर्थिक कॉरिडोर) प्रकल्पांसाठी सहकार्य वाढविण्याचे आवाहन केले. हे दोन प्रकल्प भारतीय व्यापाराच्या दृष्टिकोनातून अत्यंत महत्त्वाकांक्षी असे आहेत. व्यापार, गुंतवणूक सहकार्य वाढवण्यासोबतच पंतप्रधान मोदींनी ज्यू लेफ्टनंट जनरल जे.एफ.आर. जेकब यांच्याशी असलेल्या जवळीकतेचा आपल्या भाषणात उल्लेख केला. त्यातून दोन्ही देशांची भागीदारी केवळ व्यापारावर आधारित नसून धोरणात्मक आणि संरक्षण क्षेत्रातील भागीदार म्हणूनही भारत-इस्त्रायलचे संबंध विकसित होत असल्याचे पंतप्रधान मोदींनी अधोरेखित केले. आतापर्यंत इस्त्रायलकडून भारताला संरक्षण क्षेत्रात वेळोवेळी मोठी मदत झाली आहे. मिसाईल्स, ड्रोन्स, रडारस यांशिवाय अनेक संरक्षण उत्पादने भारत इस्त्रायलकडून घेतो. यावेळच्या दौऱ्यातही कृषी, शिक्षण, एआय, तंत्रज्ञान आणि संरक्षण क्षेत्रांमध्ये भारताने इस्त्रायलसोबत महत्त्वाचे करार केले आहेत. लवकरच दोन्ही देशांमध्ये मुक्त व्यापार करार अपेक्षित आहे. एकूणच इस्त्रायलच्या वाजून झुकणाऱ्या पंतप्रधान मोदींच्या भूमिकेवर विरोधक कितीही टीका करू देत त्यांचा नुकताच संपन्न झालेला दौरा भारतासाठी फलदायी ठरवा एवढीच अपेक्षा.

गेल्या आठ-दहा वर्षांमध्ये, भारतात डिजिटल व्यवहार प्रणालीचा मोठ्या प्रमाणात स्वीकार झालेला दिसून येतो. डिजिटल व्यवहार म्हणजे रोख रकमेचा ('नोटा किंवा नाणी' यांचा) वापर न करता, इलेक्ट्रॉनिक माध्यमांद्वारे, जसे की मोबाइल, कम्प्युटर किंवा इंटरनेटच्या मदतीने पैशांचे हस्तांतरण करणे. या व्यवहारांत यूपीआय, नेट बँकिंग, डेबिट/क्रेडिट कार्ड्स, डिजिटल वॉलेट्स इत्यादींचा समावेश होतो. या व्यवहारांचा मोठा फायदा म्हणजे ते त्वरित व सुरक्षितपणे पूर्ण करता येतात. पिन, ओटीपी आणि एंक्रिप्शन तंत्रज्ञानामुळे हे व्यवहार सुरक्षित असतात. गेल्या काही वर्षांत, विशेषतः कोरोना साथीच्या काळापासून आपल्या देशात या डिजिटल व्यवहारांत झपाट्याने वाढ झाली. फक्त शहरांमधूनच नव्हे तर अगदी ग्रामीण भागातही आज अनेक किरकोळ (रिटेल) व्यवहार या डिजिटल माध्यमांद्वारे होताना दिसतात. शिक्षावाल्यांना वा भाजी-फळे विकणाऱ्यांना पैसे देणे असो, की मोटाल्या मॉल्समधून खरेदी करणे असो की विजेची, गॅसची बिले देणे असो, आज अनेकांची प्रथम पसंती डिजिटल पेमेंटलाच दिसून येते.

भारतीय रिझर्व्ह बँक दर सहा महिन्यांनी, भारतासाठी डिजिटल पेमेंट निदेशांक प्रसिद्ध करते. १२ फेब्रुवारी, २०२६ रोजी प्रसिद्ध झालेल्या निदेशांचा सप्टेंबर, २०२५ मधील मूल्य ५१६.७६ एवढे होते, जे मार्च, २०१८ मध्ये १०० होते. म्हणजेच गेल्या सात-आठ वर्षांत डिजिटल व्यवहारांचे प्रमाण पाच पटीहून अधिक वाढलेले आहे. आता या वेगाने एखाद्या देशातील डिजिटल व्यवहारांचे प्रमाण वाढत असेल, तर तेथील रोखीच्या व्यवहारांचे प्रमाण लक्षणीय पद्धतीने कमी व्हायला पाहिजे, अशी सर्वसामान्यपणे अपेक्षा असते. पण तसे होताना दिसत नाही आहे. रिझर्व्ह बँकेच्या डेटाप्रमाणे, भारतीय अर्थव्यवस्थेतील 'प्रचलित चलन' (करन्सी इन सर्क्युलेशन), जानेवारी ३१, २०२६ पर्यंत रु. ४० लाख कोटी एवढे (गेल्या वर्षीच्या तुलनेत ११ टक्क्यांनी) वाढले आहे. या 'प्रचलित चलन'तील वाढ २०२१-२२ मध्ये ९.८१ टक्के होती, जी २०२२-२३ मध्ये ७.८१ टक्के झाली व २०२३-२४ मध्ये ३.९३ टक्केपर्यंत घसरली. मात्र २०२४-२५ पासून 'प्रचलित चलन'तील वाढीने पुन्हा जोम भरला असून, ही वाढ २०२४-२५ मध्ये ६.०७ टक्के झाली, तर चालू वित्तीय वर्षात (२०२५-२६ मध्ये), जानेवारीपर्यंत ही वाढ तब्बल ११ टक्के इतकी झाली.

'केअर एड्ज रेटिंग' या रेटिंग एजन्सीच्या अहवालाप्रमाणे २०२५-२६ या वित्तीय वर्षाच्या पहिल्या तिमाहीत खासगी क्षेत्राच्या एकूण खर्चातील रोखीच्या व्यवहारांचे प्रमाण तब्बल ५० टक्के इतके वाढलेले होते.

आता आपल्या देशात ही उलटी गंगा कशामुळे वाहू लागली आहे, ते समजून घेणे गरजेचे आहे.

१) **ग्रामीण भागांची आर्थिक वाढ** : गेल्या दोन वर्षांत पाऊसपाणी व पिके चांगली झाल्यामुळे, ग्रामीण भागातील उत्पन्न व खर्च तुलनेने वाढले आहेत. अजूनही निम्म-शहरी व ग्रामीण भागांत रोखीचे व्यवहार बऱ्यापैकी प्रचलित आहेत. पैशांची प्रत्यक्ष देवाण-घेवाण करणे ग्रामीण नागरिकांना अधिक सोयीचे व सुरक्षित वाटते. या भागांतील डिजिटल सुविधांचा तुटवडा व कमी प्रमाणातील आर्थिक साक्षरता यास कारणीभूत असू शकतात. तसेच अनेक शेतकरी हे व्यापाऱ्यांकडून रोख पैसे घेण्यास प्राधान्य देतात; कारण बऱ्याच वेळा त्यांनी सावकार/दलालांकडून जी कर्जे घेतली असतात ती रोख स्वरूपात असतात. यामुळेच आज अनेक बँका ग्रामीण भागांत नवनीत एटीएम मशीन्स उघडत आहेत. गेल्या दोन वर्षांत ग्रामीण भागांमध्ये एटीएम मशीन्समधून पैसे काढण्याचे प्रमाण जबरदस्त वाढले आहे, जे तिथली आर्थिक परिस्थिती तुलनेने सुधारल्याचे लक्षण असू शकते. पण याचा परिणाम अर्थव्यवस्थेमध्ये रोखीचे व्यवहार वाढण्यावर झाला आहे.

अमेरिकेच्या सर्वोच्च न्यायालयाने राष्ट्राध्यक्ष डोनाल्ड ट्रम्प यांच्या टेरिफ युद्धाला वेसण घालण्याचा जाहीर केलेला निवाडा अनेक दृष्टींनी महत्त्वाचा आहे. सर्वोच्च न्यायालयाच्या संपूर्ण नऊ सदस्यांच्या पीठाने सहा विरुद्ध तीन असा बहुमताने निर्णय देताना कर लागू करण्याचे सार्वभौमत्व संसदेकडे (अमेरिकी काँग्रेस) असल्याचा निवाळ्या दिला आहे. विधिमंडळ, कार्यपालिका व न्यायपालिका या लोकशाहीच्या तीन केंद्रीय संस्थांपैकी केवळ विधिमंडळाला कर लागू करणे, नष्ट करणे आणि कमी-जास्त करण्याचे सार्वभौम अधिकार असल्याचे अमेरिकेची सर्वोच्च न्यायालयाने स्पष्ट केले आहे.

कर आकारणीच्या प्रकारात देशाच्या आयात-निर्यात मालावरील शुल्कांचा समावेश सर्वोच्च न्यायालयाने केला आहे. त्यामुळे, अमेरिकी राष्ट्राध्यक्षांनी, म्हणजे कार्यपालिकेने, एप्रिल २०२५ मध्ये वटहुकुमाद्वारे सर्व देशांवर लागू केलेले आयात शुल्क रद्दवातल ठरले आहे. हा निवाडा देणाऱ्या सहा न्यायाधीशांपैकी तीन न्यायाधीश रिपब्लिकन विचारसरणीचे असल्यामुळे या निर्णयाला प्रचंड महत्त्व आले आहे. या तीन रिपब्लिकन न्यायाधीशांमध्ये जॉर्ज बुश (कनिष्ठ) यांच्या काळात नियुक्त झालेले व सध्या सरन्यायाधीश असलेले जॉन जी रॉबर्ट्स आणि ट्रम्प यांच्या प्रथम कारकिर्दीत नियुक्त करण्यात आलेल्या दोन न्यायाधीशांचा समावेश आहे.

मागील वर्षभराच्या काळात सर्वोच्च न्यायालयाने काही मोजके अपवाद वगळता अनेक महत्त्वाच्या प्रकरणांमध्ये ट्रम्प प्रशासनाला हिऱ्या कंदील दिलेला आहे. मात्र, आयात-शुल्क प्रकरणातील निर्णयातून दोन बाबी स्पष्ट होतात. एक, जिथे अमेरिकी राज्यघटनेने संस्थांचे अधिकार निश्चित केले आहेत, तिथे या अधिकारांच्या पायमल्लीकडे न्यायपालिका कानाडोळा करू शकत नाही. दोन, ट्रम्प यांच्या आयात शुल्क धोरणावरून रिपब्लिकन गटात दुफळी आहे. अन्यथा, तीन रिपब्लिकन न्यायाधीशांनी एवढी स्पष्ट भूमिका घेतली नसती. सर्वोच्च न्यायालयातील अन्य तीन रिपब्लिकन न्यायाधीशांनी आयात-शुल्क आकारण्यातील ट्रम्प यांचे अधिकार मान्य केले आहेत.

सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाच्या काही दिवसांपूर्वी रिपब्लिकन गटातील मतभेदांचे दर्शन अमेरिकी काँग्रेसचे कनिष्ठ सभागृह असलेल्या हाऊस ऑफ रेप्रेझेंटेटिव्हजमध्ये सुद्धा घडले होते. कॅनडावर अतिरिक्त आयात शुल्क लादण्याच्या निर्णयाला सत्ताधारी रिपब्लिकन पक्षाच्या सहा प्रतिनिधींनी विरोध केल्याने तो ठरव बारगळला होता. अमेरिकेत घेण्यात आलेल्या जनमत चाचण्यांमध्ये जवळपास ३० टक्के रिपब्लिकन मतदारांनी ट्रम्प यांच्या आयात-शुल्क धोरणाबाबत नापसंती दर्शवली आहे. अमेरिकेत या वर्षाअखेरीस हाऊस ऑफ रेप्रेझेंटेटिव्हजची सार्वत्रिक निवडणूक आणि वरिष्ठ सभागृह असलेल्या सिनेटच्या रिक्त होणाऱ्या जागांच्या निवडणूका होऊ घातल्या आहेत. ट्रम्प यांच्या आयात-शुल्क धोरणाबाबत रिपब्लिकन समर्थकांमध्ये एकवाक्यता न झाल्यास डेमोक्रेटिक पक्षाला या निवडणुकांमध्ये फायदा होऊ शकतो.

अन्योन्य पद्धतीने आयात शुल्क लागू करणे हे ट्रम्प यांच्या परराष्ट्र धोरणातील सर्वात प्रमुख अस्तित्त्व आहे. त्यामुळे, त्यांनी अपेक्षेप्रमाणे सन १९७४ च्या एका कायद्याच्या आधारे सर्व देशांवर १५ टक्के आयात-कर लागू केला आहे. या कायद्याअंतर्गत अमेरिकी राष्ट्राध्यक्ष जास्तीत जास्त १५ टक्के आयात-कर १५० दिवसांपर्यंत लागू करू शकतात. त्यापुढे, अमेरिकी काँग्रेसची परवानगी आवश्यक ठरते. यापूर्वी कोणत्याही राष्ट्राध्यक्षाने या कायद्याच्या आधारे आयात-कर वाढवले नव्हते. त्यामुळे, १५० दिवसांनंतर नेमके काय होणार याबाबत अनिश्चितता आहे. ट्रम्प यांची मदत या वर्षीच्या निवडणुकांवर आहे. तोवर हाऊस ऑफ रेप्रेझेंटेटिव्हजची निवडणूक होऊन ट्रम्प यांच्या पक्षाकडे बहुमत असणार की नाही हे कळेल, आणि त्यानुसार या १५ टक्के आयातकरांचे भवितव्य निश्चितीत होईल. सध्या तरी सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाने ट्रम्प प्रशासनापुढे दोन मोठ्या अडचणी उभ्या ठाकल्या आहेत.

रोख ते रोखटोक!

आपल्याकडे डिजिटल व्यवहारांचे प्रमाण वाढत असले तरी रोखीच्या व्यवहारांचे प्रमाण लक्षणीय पद्धतीने कमी झालेले नाही. आर्थिक, प्रादेशिक व सामाजिक विषमतेने ग्रासलेल्या आपल्या देशासाठी रोखीच्या व्यवहारांपासून 'रोखटोक' (चोख व पारदर्शक) व्यवहारांपर्यंतचा प्रवास निश्चितच सोपा नाही.

२) **व्याज-दरांतील घसरण** : २०२५-२६ या वित्तीय वर्षात, जलद वेगाने घसरलेल्या व्याजदरांमुळे, कमी उत्पन्न असलेल्या अनेक लोकांनी, आपल्या मिळकतीचे पैसे बँकांमध्ये न ठेवता, स्वतःसोबत रोखीच्या स्वरूपात ठेवणे सुरू केले आहे. जर व्याजातून मिळणारे पैसे विशेष नसतील तर बँकेत का ठेवा, असा विचार करून अनेकांनी नगदी पैसे जवळ ठेवण्यास सुरुवात केली आहे. अडीअडचणीला लगेच वापरता येतील, अशी सोय त्यात बघितली जाते. गेल्या एक-दोन वर्षांत याचा परिणाम बँकांमधील ठेवींची वाढ मंद होण्यावर झालेला दिसून आला आहे. यामुळे अर्थव्यवस्थेतील प्रचलित चलन मात्र वाढलेले दिसते.

३) **जमीन/इमारतींच्या व्यवहारातील वाढ** : अजूनही अशी काही क्षेत्रे आहेत जिथे 'ओपचारिकीकरण' (फॉर्मलायझेशन) पुरेशा प्रमाणात झालेले नाही. उदाहरणार्थ, जमीन व इमारतींचे व्यवहार विशेषतः जमिनी वा इमारतींच्या दुय्यम विक्री/खरेदी नोंदणी व्यवहारांमध्ये, मतेच्या किंमती प्रत्यक्षापेक्षा कमी दाखविल्या जातात व उर्वरित रक्कम मोठ्या प्रमाणात रोखीच्या स्वरूपात दिली जाते. अनेकवेळा हे प्रमाण ५० टक्क्यांपेक्षाही अधिक असते. हे असे 'काठे' पैसे अर्थव्यवस्थेतील 'प्रचलित चलन' वाढवत असतात. सध्या झपाट्याने वाढलेले 'प्रचलित चलन' हे अर्थव्यवस्थेतील 'जमिनी व इमारतींचे दुय्यम व्यवहार' वाढल्याचे लक्षण मानता येऊ शकते.

४) **जीएसटीचे अनुपालन** : गेल्या एक-दोन वर्षांत जीएसटीचे अनुपालन सुधारवे म्हणून अनेक राज्यांमधून लघु उद्योजकांना, विक्रेत्यांना तसेच पुरवठादारांना नोटिसा पाठविण्यात आल्या. कारण या उद्योजकांनी/व्यापाऱ्यांनी यूपीआय वापरून जो व्यवसाय केला होता, त्यामुळे त्यांनी व्यवसायातून कमाविलेल्या उत्पन्नाचे अचूक जोमापण करणे शक्य झाले. 'जीएसटी'च्या कचाट्यात न अडकण्यासाठी पुन्हा या उद्योजकांनी यूपीआय वापरणे सोडून, रोखीच्या व्यवहारांना स्वीकारले आहे. याचा अनुभव आपण सगळेच सतत घेत असतो. जसजसे जीएसटीचे अनुपालन सुधारण्याचे प्रयत्न जोमाने सुरू झाले तसतसे अनेक छोटी-मोटी उद्योजकांनी 'कच्ची पावती' देऊन नगदी पैशांत वस्तू विकणे पुन्हा सुरू केले आहे. यातून देखील 'प्रचलित चलन' वाढण्यास मदत होते आहे.

५) **प्रादेशिक विषमता** : भारतातील निरनिराळ्या राज्यांमधील आर्थिक पडमतेमुळे, या राज्यांतील रोखीच्या व्यवहारांचे प्रमाण भिन्न असते. उदाहरणार्थ, बिहार, नवी दिल्ली (लघु उद्योगांकरिता), कर्नाटक उत्तर प्रदेश, हिमाचल प्रदेश, छत्तीसगढ या राज्यांत अजूनही रोखीचे व्यवहार मोठ्या प्रमाणात चालतात; तर महाराष्ट्र, कर्नाटक, तमिळनाडू, तेलंगण या राज्यांत डिजिटल माध्यमांद्वारे पैशांचे व्यवहार तुलनेने अधिक प्रमाणात होतात. जेव्हा रोखीच्या व्यवहारांत प्राबल्य असलेल्या राज्यांतील आर्थिक उद्योगांना गती प्राप्त होते, तेव्हा एकूण देशासाठीचे 'प्रचलित चलन' वाढीस लागते.

६) **निवडणुका** : कुठल्याही निवडणुकांच्या काळात सर्वच

राजकीय पक्ष प्रत्यक्ष पैसे-वाटप करत असल्यामुळे, 'प्रचलित चलन' वाढीस लागते.

७) **स्थिर नाणी** : एकूण जगातील 'स्थिर नाण्यांचा' वाढता वापर हे आणखी एक कारण असू शकते. स. सी. गर्ग (भारताचे माजी वित्त सचिव) यांच्या मते, आज जरी आपल्या देशाच्या केंद्रीय बँकेने म्हणजेच रिझर्व्ह बँकेने स्थिर नाण्यांना 'रुपया'चा (भारतीय चलनाचा) पाठिंबा दिला नसला तरीही अमेरिका, चीन वगैरे देशांनी स्थिर नाण्यांना वैधता (कायदेशीर मान्यता) दिली आहे. आज या देशातील अनेक खासगी उद्योग 'स्थिर नाणी' बनवत आहेत, ज्यांना या देशातील चलनाचा पाठिंबा आहे. अशा प्रकारची स्थिर नाणी तिथल्या अधिकृत चलनाला पर्याय म्हणून वापरली जात आहेत. जरी रिझर्व्ह बँकेचा स्थिर नाण्यांना पाठिंबा नसला तरीही भारतीय लोक स्थिर नाण्यांचे जाळे पैशांचे आंतरराष्ट्रीय हस्तांतरण करण्यासाठी वापरताना दिसतात.

परदेशांत स्थायिक झालेले भारतीय लोक, भारतात पैसे पाठविण्यासाठी 'स्थिर नाणी' वापरतात, तर भारतीय लोक परदेशातील खर्चासाठी - पर्यटन किंवा शिक्षण इत्यादींसाठी त्यांचा वापर करताना दिसतात. 'स्थिर नाण्यांचे जाळे' हा पूर्वीच्या 'हवाला' व्यवहारांसाठीचा पर्याय ठरत आहे. हवाला ही एक बेकायदा, कागदपत्रविरहित अशी गुप्त पद्धत आहे, जी सहसा काळा पैसा लपवण्यासाठी किंवा सीमापार पैशांच्या व्यवहारांसाठी वापरली जाते. सद्य परिस्थितीत ही शक्यता नाकारता येत नाही, की जसजसा स्थिर नाण्यांचा वापर वाढत जाईल तसतसे परदेशांमधून अधिकृतपणे होणारे पैशांचे हस्तांतरण कमी होत जाईल. तसेच उदाररीकृत रिमिटन्स योजनेचे महत्त्वही कमी होईल.

उत्पाद्योजना
देशातील डिजिटल व्यवहारांचे एकूण प्रमाण वाढविण्यासाठी व रोखीच्या व्यवहारांचे प्रमाण कमी करण्यासाठी काय करता येईल ?

सगळ्यांत महत्त्वाचे म्हणजे छोट्यामोठ्या उद्योगांसाठी वा नागरिकांसाठी कुठल्याही प्रकारच्या कठोर शिक्षा - आर्थिक वा करांच्या संदर्भातील - टाळल्या पाहिजेत. अन्याय परिणाम उलटवणे होते, हे अनेकदा दिसून आले आहे.

जमिनी वा इमारतींच्या व्यवहारांवर जी अवाच्यासवा स्टॅम्प ड्युटी व कॅपिटल गेन्स टॅक्स लावण्यात आले आहेत ते कमी केले पाहिजेत. तसे केल्याने काळ्या पैशांत व्यवहार करणाऱ्यांचे प्रलोभन कमी होऊ शकते. यामुळे महासुलात जी तूट निर्माण होईल ती भरून काढण्यासाठी अती-श्रीमंत लोकांच्या मतेवर कर लावणे श्रेयस्कर ठरेल.

तसेच लघु उद्योजकांना / विक्रेत्यांना जर वेळच्यावेळी त्यांनी 'कच्चा माला'वर भरलेल्या कराची भरपाई देण्यात आली (इन्पुट टॅक्स क्रेडिट) तर त्यांना नोंदणी करण्यासाठी, वैध इनव्हॉइस जारी करण्यासाठी तसेच विक्रीचा प्रामाणिक अहवाल देण्यासाठी प्रोत्साहन मिळेल. यामुळे रोखीचे व्यवहार करणाऱ्या शक्यता लक्षणीयरीत्या कमी होऊ शकते.

रोखीचे व्यवहार कमी करण्यासाठी आणि डिजिटल व्यवहार वाढवण्यासाठी, भारताने लहान व्यापाऱ्यांना यूपीआयवर शून्य व्यापारी सवलत दर दिला पाहिजे. डिजिटल व्यवहारांबाबत विश्वास निर्माण होण्यासाठी सायबर सुरक्षा मजबूत केली पाहिजे. तसेच ग्रामीण/निम्नशहरी भागांत डिजिटल पायाभूत सुविधांचा विस्तार करण्यास प्राधान्य दिले पाहिजे. याबाबतीतल्या धोरणांमध्ये डिजिटल पेमेंटसाठी कर प्रोत्साहने, यूपीआय आणि क्यूआर कोडचा प्रचार, आणि डिजिटल साक्षरतेचा प्रसार यांना प्राधान्य दिले पाहिजे.

आर्थिक, प्रादेशिक व सामाजिक विषमतेने ग्रासलेल्या आपल्या देशासाठी रोखीच्या व्यवहारांपासून 'रोखटोक' (चोख व पारदर्शक) व्यवहारांपर्यंतचा प्रवास निश्चितच सोपा नाही, हे लक्षात घ्यायला हवे व त्यानुसार पावले टाकायला हवीत. त्यास पर्याय नाही.

ट्रम्प टेरिफला सर्वोच्च वक्रका

सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाने राष्ट्राध्यक्ष ट्रम्प यांचे आयात-शुल्क धोरण जमीनदोस्त झाले आहे. गेले वर्षभर भारताला टेरिफ धरणाऱ्या ट्रम्प यांच्यावर दबाव आणण्याची संधी आता भारताकडे आहे.

वसुलीचा परतावा होणार का ?

यातील पहिली अडचण म्हणजे, एप्रिल २०२५ ते जानेवारी २०२६ या कालावधीत वसूल करण्यात आलेला अतिरिक्त आयात-शुल्क आता बेकायदा ठरला आहे. या बेकायदा वसुलीचा परतावा मिळवा यासाठी मोठमोठ्या कंपन्यांनी न्यायालयांचे दरवाजे टोठावणे सुरू केले आहे. ही सर्व प्रकरणे साहजिकच सर्वोच्च न्यायालयापर्यंत पोहोचतील. सर्वोच्च न्यायालयाने आताच्या निकालात अतिरिक्त वसुलीच्या परताव्याबाबत भाष्य केलेले नाही. पुढे, सर्वोच्च न्यायालयाने परताव्याच्या बाजूने निर्णय दिला तर त्याचा प्रचंड बोजा अमेरिकी सरकारवर पडणार आहे. एप्रिल ते डिसेंबर २०२५ दरम्यान जमा झालेला अतिरिक्त आयात-कर हा १३३ बिलियन डॉलर एवढा होणार, जो आकडा ६ फेब्रुवारी २०२६ च्या सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयावेळी १५० बिलियन डॉलरपर्यंत पोहोचला असण्याचा अंदाज आहे. या रकमेपैकी काही भाग ट्रम्प प्रशासनाने शेतकऱ्यांना सबसिडीच्या रूपात देऊ केला आहे, जो शेतकऱ्यांकडून प्रत्यक्ष वसूल करणे राजकीय सोयीचे नाही. याशिवाय, ट्रम्प प्रशासनाने मध्यम व निम्नमध्यम वर्गातील कुटुंबांना दोन हजार डॉलरचे अनुदान देण्याची योजना तयार केली होती. ही योजना आता बारगळण्याची चिन्हे आहेत, ज्याचा फटका ट्रम्प यांच्या लोकप्रियतेला बसू शकतो. याचप्रमाणे, अतिरिक्त आयात-शुल्कातून सरकार खजिन्यात जमा झालेल्या रकमेतून ५०० बिलियन डॉलरचा महत्त्वाकांक्षी संरक्षण अर्थसंकल्प ट्रम्प यांना साकार करायचा होता. या महत्त्वाकांक्षेला आता कात्री लावण्याची वेळ येणार आहे.

पुन्हा उलथापालथ

ट्रम्प प्रशासनापुढे उभी ठाकलेली दुसरी अडचण म्हणजे ज्या देशांशी मागील नऊ महिन्यांमध्ये व्यापार करार केले आहेत, ते आयात-शुल्काला अन्योन्य न्याय लावत लादलेल्या अतिरिक्त करांच्या संदर्भात करण्यात आले होते. या पैकी बहुतांश द्विपक्षीय करारांमध्ये अमेरिकेने दुर्जया पक्षावर १५ टक्केपेक्षा अधिक कर लावलेला आहे. पण आता जास्तीत जास्त आयात कर हा १५ टक्केच असणार आहे. अमेरिकेची सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयामुळे भारत, चीन, दक्षिण कोरिया, जपान, आशियान गटातील बहुतांश देश, ब्राझिल, कॅनडा, तुर्की या अमेरिकेची मोठा व्यापार असणाऱ्या देशांवरील आयातकर २४ फेब्रुवारीपासून कमी झाला आहे. याउलट, अनेक देश ज्यांच्यावरील कर ट्रम्प प्रशासनाने आपण कराराच्या माध्यमातून किरकोळ केला होता, त्यांच्यावर सुद्धा आता १५ टक्के कर लागू झाला आहे. यामध्ये प्रामुख्याने, युनायटेड किंग्डम, रशिया, ऑस्ट्रेलिया, सौदी अरेबिया, कतार, संयुक्त अरब अमिरात आणि अर्जेंटिना या देशांचा समावेश आहे. या देशांवरील आयात-कर कमी करण्यामागे ट्रम्प यांचे देश हे आर्थिक नव्हे तर सामरिक व राजकीय होते. त्यामुळे, नजिकच्या काळात या देशांवरील आयात-करात कपात होण्याची ठोस शक्यता

आहे. युरोपीय महासंघावरील आयात-कर आधी सुद्धा १५ टक्केच होता, त्यामुळे युरोपीय देशांच्या जावत बदल घडलेला नाही. पण, युरोपीय उत्पादकांना आता चीन, जपान, भारत, व्हिएतनाम अशा देशांशी स्पर्धा करावी लागणार आहे. या उन्ध्यापलायनेने जागतिक व्यापाराची वार्षिक गणिते पुन्हा बदलणार आहेत.

भारताच्या पदरी काय ?

दिल्लीस्थित आयात-निर्यात धोरणाचे तज्ज्ञ, अजय श्रीवास्तव यांच्या मते ट्रम्प यांनी घोषित केलेले १५ टक्के आयात-कराचे धोरण सरसकट सर्व उत्पादनांना लागू नाही. जास्तीत-जास्त १५ टक्के आयात-कर असेल, पण अनेक वस्तूंचे तो १५ टक्क्यांपेक्षा कमी असू शकतो. त्याचवेळी, अमेरिकेची सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाची बांधिलकी स्टील व अॅल्युमिनियम आणि ऑटो घटकांच्या आयातीवर नाही. त्यामुळे, त्यांच्यावरील आयात-शुल्क अनुक्रमे ४० टक्के आणि २५ टक्के असणार आहे. भारतातून अमेरिकेला होणाऱ्या ६० टक्के निर्यातीवरील शुल्क १८ टक्क्यांपेक्षा १५ टक्के किंवा त्याहूनही कमी झाले आहे. पण, एप्रिल २०२५ पूर्वी भारतीय मालाच्या आयातीवर असलेले सरासरी तीन टक्के आयात शुल्क पूर्ववत होणार की ते वस्तुनुरूप तीन टक्के ते १५ टक्के या दरम्यान असणार याबाबत फार स्पष्टता निदर्शनास येत नाही. अमेरिकेची सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयापूर्वी चिनी आयातीवरील आयात-शुल्क ४५ टक्के होते, जे आता भारताप्रमाणे १५ टक्क्यांपर्यंत असणार आहे (स्टील, अॅल्युमिनियम, ऑटो घटक वाढूना). म्हणजे, आता अतिरिक्त आलेल्या चौकटीत भारतीय निर्यातकांना चीनशी तीव्र स्पर्धा करावी लागणार आहे.

अमेरिकेची सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयाच्या पार्श्वभूमीवर भारताने अमेरिकेची होऊ घातलेल्या व्यापार-कराराच्या चौकटीतून बाहेर पडणे आवश्यक झाले आहे. भारताच्या वाणिज्य मंत्रालयाने व्यापार कराराच्या चर्चेकरिता अमेरिकेस जाणाऱ्या शिष्टमंडळाला द्विपक्षीय सहमतीने स्थगिती दिली आहे. अमेरिकेतील काही राज्यस्तरीय न्यायालयांनी ट्रम्प यांच्या टेरिफ-युद्धाविरुद्ध निर्णय दिले होते आणि सर्वोच्च न्यायालयाने न्यायाधीशांनी नोंदविलेल्या विधानांमुळे निर्णय ट्रम्प यांच्या विरुद्ध लागूण्याच्या शक्यता वर्तवल्या जात होत्या. त्यामुळे, सर्वोच्च न्यायालयाच्या निर्णयापूर्वी भारताने द्विपक्षीय कराराच्या चौकटीला मान्यता दिली नसती तर व्यापार-करारावरील चर्चेत भारताची बाजू अधिक भक्कम असती असे म्हणण्यास वाव आहे. परंतु, मुळात द्विपक्षीय व्यापारी कराराच्या चौकटीची घोषणाच एकपक्षीय होती, जी ट्रम्प यांनी समाज माध्यमांवर जाहीर केली होती. आता, जाहीर करण्यात आलेल्या व्यापार चौकटीतील किमान पाच मुद्द्यांवर असहमती दर्शवत नवी चौक

